

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

IN MEMORIAM CZÓBEL

Meghalt minden idők legfestőibb magyar festője: Czóbel.

Hosszú élete, életrajza: a festészet. Mintha csak mind a 93 évét szentendrei „remeteségében” töltötte volna és nem a festészet metropolisaiban.

Nagybányai indulása, a Vadak ideje stb. minden egy irányba mutat: a színfolt irányába, mely a természet melegsége által előbb kiemeltetik, kontúrba foglaltatik, majd pedig kontúrostól együtt feloldódik... Derain és Matisse erős, friss színei, Rouault kontúrja s a nagy eszménykép, Picasso újításai, mind valami egyéni, kezdetben súlyos, vattaszerűségben is monumentális Madonna, Hátakt stb), majd mind légiesebb képírássá lesznek, valami hasonlónak, mint a mediterrán Bonnard-nál, akit Jean Cassou a század legfestőibb festőjének nevez.

Bonnard jutott el élete vége felé, de előző korszakaiban is többször, hasonló tisztá festészethez. Könnyű rajzuk is mennyire hasonlatos!

Halálhírére emlékezetemben először lilái kezdtek világítani isteni kis jelzőlámpákként: a 66-os Enteriör babával című nagy kép lilái pl. Talán legösszetettebb kései kompozíciója ez a mesternek. Lilát csak mediterrán festő tud igazán használni...

Majd kis fejű nőfigurái, aktjai jelentek meg: a 74-es Nyakláncos fej pl. Végül pedig, immár napok óta: az 1948-as Lugas!

Ezt a sötét kerti széket látom: vörös párnájával, fehér festékekkel újralfont karfájával, díszes támlájával, a lugas s a kert mély zöld-kék-piros izzásával, vitrázi illuminációjával. Talán egy képen sem fogott vissza ilyen nagy izzást, tüzet. A kontúrok, a fekete vonalak még erősek, de már szabadon lebegnek, rendeződnek, rendeződnek kottavonalakká.

Ez a lugas árnyékában fehéren felizzó üres kerti szék: a festő, a festészet trónja. Festő, festészet — semmi más adat sem lehetséges vele kapcsolatban. Festészete, rideg, munkás élete ellenére is, a festészet boldogságáról beszél, éppen úgy, mint Renoir, Bonnard és Matisse festészete.

Tavalyi szentenrei látogatásom alkalmával feltűnt utolsó korszakának végtelen sárgája.

Íme, a nagy, örök dél, gondoltam. A festészet aránya, a halál sárgája, a halál sárgája, a festészet aránya, mondtam.

Műtermében — a mester Pesten volt éppen — beleültem foteljébe, amely szintén a festészet óriás, olajzöld, festékpizkos trónja, és sokáig bámultam palletájába, az álvány befejezetlen női portréjába: a rideg, hideg műtermet frissen kinymott sárgák melegítették...

Konjovičtyal sokat beszélgettem Czóbelről. Mesélt párizsi éveikről, pesti találkozásairól (rendszeres látogatói voltak egymás tárlatainak). Egy alkalommal kezébe adtam Philipp Clarisse Czóbel-monográfiáját. Sosem láttam még ennyire lelkesedni, mint e kiadvány reprodukcióit nézegetve.

Konjovič festéktömböket, vagy ahogy Isidora Sekulić írta, kristálylapokat zár

a kontúrákba, Czöbel viszont alkímiai keverékekkel tölti meg őket, s gyönyörködik párolgásukban.

Czöbel mind könnyebb, mind légesebb, Konjović mind súlyosabb, pasztózusabb — öregkorukra mind a ketten felszabadulnak: eljutnak a tiszta festészetig.

TOLNAI Ottó

BALLADÁK KÉPEKBEN

Dormán László: *Aszályos esztendőök*, Ifjúsági Tribün, Újvidék, 1976. február 2—16.

„Fotografálás” görögül „fényvel írást”-t jelent.

(Vaszilisz Vaszilikosz)

Dormán már évtizedek óta itt él: fényképez közöttünk. Újságainkkal, folyóiratainkkal, könyveinkkel naponta „fogyasztjuk” fekete-fehér képeit, szemé tehát, nyugodtan mondhatjuk, a mi szemünk — ám művészete mint egész még nem merült fel teljesen tudatunkban, gondolkodásunkban: fényírása ki-kihuny a nappal. Ennek egyik oka minden bizonnyal az is, hogy csak kis, legtöbbször tematikus tárlatokat rendez. Fontos lenne egyszer már az opust is körvonalaznia.

Régóta figyelemmel kísérem munkásságát, sokszor dolgoztunk is együtt (Valóban mi lesz velünk, Mao Poe), de fotós-lényét még csak mostanában kezdtem igazán felismerni, megközelíteni. Sokáig a kísérleti fotóst — fiatal költőink társát — kerestem Dormán képein, teljesen félreértve alkotójuk természetét. Dormán nem kísérletező. (Kísérletező fotósunk nincs.) Dormán fotóriporter, a sajtó fény-írója első-sorban. Jobb alkotásai dokumentum-erejűek, s egy szociográfia körvonalait sejtetik (pl. gádorok). Legjobb képei viszont balladák...

Fekete-fehérje nem kemény, nem

csillog zománcként, nem ütődünk vissza róla: puha, puhán omló, puhán nyitódó dimenzió, ami beenged bennünket, egybeolvad velünk. A melan-kólia árnyéka minket is porhanyóssá tesz...

Kopács 71 című képe, mintha csak Jancsó nagy filmjéből, a Csend és kiáltásból vétetett volna. Jancsónál másszik így a hajnal csendje a tanyák izzó-fehér falára. A nádtető összetett szerkezete — a szolarizációs eljárás által — ezüstszürke örökkévalóságba fagy. Érdekes, ez az ezüstszürke jobban fozkossa a fehérét, mint a fekete.

A laskói kéményseprő szép stúdium a feketéről. Igen, a kéményseprő mintha a fényképész belső lényét mutatná: a fényképész kéményseprő! A zsírosan csillanó kormos bőr, a kormos hideg vas, a fényes, kormos drótkötél, a koromette puha ruha és mindenekelőtt, a kormos, fekete bársonysapka...

A fa, a szürke világa. Úgy is mondhatnánk: a szürke anyaga a fa. Haraszti öregasszonya a kócsaggal, a fa és az ember különös, közös sorsáról, tartalmáról, idejéről közöl valami lényegeset, egyben Dormán „rendezői” képességeit is bizonyítva.

Dormán másik speciális anyaga, a fal. Pontosabban: a meszelt föld. A meszelt gádorfalak olcsó hengermintáikkal finom réteggé, a fénykép tulajdonképpeni anyagává lesznek. Még közelebb kellene hajolnia ezekhez a mintákhoz, szegénységünk ideogrammaíhoz. Itt valami lényegeset sejtett, talált meg. Fény-írásának ábécéjét tán. Ha